

Ervâ'nın yaşlandığını ve artık devleti yönetmeye ehil olmadığını ileri sürdü. Ervâ'nın taraftarları onu Cened'de kuşattılar. Yakalanan İbn Necîbüddeve, Ervâ tarafından Mısır'a gönderildiği sırada yolda öldü (529/1135). Küçük Belkis lakabıyla da tanınan ve vasiyeti İsmâîlî akidesiyle ilgili çok önemli bir tarihî belge niteliği taşıyan Seyyide Hürre Ervâ 532 (1138) yılında doksan yaşlarında öldüğünde Suleyhîler'e ait şehir ve kalelerin birçoğu Zürey'îler'in eline geçmişti. Ancak Suleyhîler'e mensup bazı emirler VI. (XII.) yüzyıl sonlarına kadar bazı kaleleri ellerinde tutmaya devam ettiler. Çeşitli imar faaliyetlerinde bulunan Suleyhîler, Yemen'in tarihinde önemli rol oynayan hânedanlardan biridir. Suleyhîler döneminde yaşayan İbn Mâlik el-Hammâdî *Keşfü esrârî'l-Bâtinîyye* adıyla bir eser yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hammâdî, *Keşfü esrârî'l-Bâtinîyye* (nşr. İzzet Attâr), Kahire 1357/1939; Müstansır-Billâh el-Fâtîmî, *es-Sicillâtü'l-Müstansırıyye* (nşr. Abdül-mün'im Mâcid), Kahire, ts. (Dârü'l-fikrî'l-Arabî), tür.yer.; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VIII, 78; Umâre el-Yemenî, *el-Müfîd fi ahbârî Şan'â' ve Zebîd* (nşr. Süleyman Mahmûd), Kahire, ts. (Matbaatü Mısır), s. 47-80; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 614 vd.; X, 30, 55-56; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 411-415; Abdül-bâki b. Abdülmecid el-Yemânî, *Târîhu'l-Yemen: el-Müsemmâ Behcetü'z-zemen fi târîhi'l-Yemen* (nşr. Mustafa Hicâzî), Beyrut 1985, s. 49-60; İbnü'd-Deybâ, *el-Fazlû'l-mezîd 'alâ buğyeti'l-müstefîd fi ahbârî medineti Zebîd* (nşr. Yûsuf Şülhüd), San'a 1983, s. 55-65; a.mlf., *Buğyetü'l-müstefîd fi ahbârî medineti Zebîd* (nşr. Abdullah Muhammed el-Habeşî), Beyrut-San'a 1979, s. 45-56; Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî, *Gâyetü'l-emânî fi ahbârî'l-kuṭrî'l-Yemânî* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire 1388/1968, s. 247-295; Kâdî Hüseyin b. Ahmed el-Arşî, *Bülûgu'l-merâm*, Kahire 1939, s. 24-27; M. Cemâleddin Sürür, *Siyasetü'l-Fâtîmiyyîne'l-hâricîyye*, Kahire 1396/1976, s. 82-107; Hayât Abdülkâdir Ahmed el-Mürsî, *Devrû's-Seyyide el-Hurre Ervâ bint Ahmed eş-Suleyhî fi'l-Yemen* (yüksek lisans tezi, 1400/1980), Câmîatü Ümmi'l-kurâ Külliyyetü's-şeria ve'd-dirâsâtü'l-İslâmiyye; Muhammed b. Ahmed el-Akilî, *Târîhu'l-Mihlâfi's-Süleymânî*, Riyad 1402/1982, I, 142-173; C. E. Bosworth, *Islamic Dynasties*, Edinburgh 1996, s. 102-103; Hüseyin b. Feyzullah el-Hemdanî – Hasan Süleyman Mahmûd el-Cühenî, *eş-Suleyhîyyün ve'l-hareketü'l-Fâtîmiyye fi'l-Yemen*, Dimaşk, ts. (Dârü'l-muhtâr); İsmâüddin Abdür-raûf el-Fikî, *el-Yemen fi zillü'l-İslâm*, Kahire, ts. (Dârü'l-fikrî'l-Arabî), s. 145-193; Samer Traboulsi, "The Queen was Actually a Man: Arwa bint Ahmad and the Politics of Religion", *Arabica*, L/1, Leiden 2003, s. 96-108; D. de Smet, "La valorisation du féminin dans l'ismaélisme tayyibite: Le cas de la reine yéménite al-Sayyida Arwa (1048-1138)", *MUSJ*, LVIII (2005), s. 107-121; Neşet Çağatay, "Suleyhîler", *İA*, XI, 17-21; G. R. Smith, "Şulayhids", *EI*² (İng.), IX, 815-817.

CENGİZ TOMAR

SULH

(الصالح)

Karşılıklı rıza ile
çekişmeyi ortadan kaldıran akid
veya görülmekte olan davanın
anlaşmayla sona erdirilmesi
anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "barışma, barış, uzlaşma, anlaşma; barıştırma" gibi anlamlara gelen sulh kelimesi, fıkıh terimi olarak bireyler veya toplumlar arasındaki çekişmelerin anlaşmayla sona erdirilmesini veya bu nite-likteki anlaşmayı ifade eder. Bu terim, fıkıh literatüründe daha çok "fertler arasında mevcut bir anlaşmazlığın karşılıklı rıza ile ortadan kaldırılmasını konu alan akid" veya görülmekte olan bir davanın anlaşmayla sona erdirilmesi anlamında kullanılır ("toplumlar arası çekişmeye son veren anlaşma" mânasındaki kullanımı için bk. SULH).

Kur'an-ı Kerim'de sulh ve ıslâh kelimeleri yanında aynı kökten türeyen fiiller kullanılarak yeminin insanların arasını bulmaya engel kılınmaması istenmiş (el-Bakara 2/224); vasiyetle ilgili ihtilâf (el-Bakara 2/182), karı-koca arasında geçimsizlik (el-Bakara 2/228; en-Nisâ 4/35, 128), iki müslüman topluluğun çatışma içine girmesi (el-Hucurât 49/9) durumlarında barışma, barıştırma ve sulh olma teşvik edilmiş, genel olarak müslümanların arasını bulmanın bir görev olduğu belirtilmiş (el-Enfâl 8/1; el-Hucurât 49/10) ve sulhun mutlak mânada iyi bir çözüm yolu sayıldığına dikkat çekilmiştir (en-Nisâ 4/128). Hadislerde de aynı kelimeler sıkça geçmekte (Wensinck, *el-Mu'cem*, "şlh" md.), özellikle Allah'ın haram kıldıklarını helâl ve helâl kıldıklarını haram duruma getirmedikçe müslümanlar arasında yapılacak her türlü sulhun câiz olduğu belirtilmekte (Ebû Dâvûd, "Aķziye", 12; Tirmizî, "Aķkâm", 17) ve Hz. Peygamber'in Mekkeli müşriklerle yaptığı Hudeybiye Antlaşması ile kişiler arasındaki uyuşmazlıkları sona erdirmek üzere gerçekleştirdiği barış uygulamaları hakkında bilgi verilmektedir (Buhârî, "Şulh", 13; Nesâî, "Veşâyâ", 4; Ebû Dâvûd, "Aķziye", 12; Beyhakî, VI, 63).

Meşruiyeti Kur'an ve Sünnet'in yanı sıra icmâ ile de desteklenen sulhtan fıkıh eserlerinin muâmelâtla ilgili hemen bütün bölümlerinde söz edilmekle birlikte "hüdne" (muhâdene), "musâlaha, muâhede" gibi terimlerle adlandırılan ve İslâm devletinin isyankârlarla yahut savaş halinde ol-

duğu devletlerle yaptığı anlaşmayı ifade eden sulh siyer bölümünde; eşler arasında meydana gelen anlaşmazlıkların giderilmesini sağlayacak sulh nikâh bölümünde; görülmekte olan bir davayı tarafların karşılıklı rıza ile sona erdirmek için yaptıkları sulh edebü'l-kâdî / kazâ, cinâyet ve kısas bölümlerinde; mirasçılarının tereke ile ilgili gerçekleştirdikleri sulh ferâiz bölümünün "tehârûc" alt başlığında; bireylerin özellikle malî konularda meydana gelen ihtilâfların ortadan kaldırılması amacıyla yönelik olarak yaptıkları sulh ise sulh bölümünde genişçe incelenmiştir. Sulh *Mecelle*'de ibrâ ile birlikte müstakil bir müessese olarak düzenlenmiş, ayrıca başka bazı bölümlerinde de sulhtan bahsedilmiştir.

Fertlerin haklarına sahip çıkma çabaları hukukun güçlenmesi açısından önemli görülmekle birlikte her vesileyle mahkemeye gitmenin hem bireye pahalıya mal olacağına hem de toplumu yoracağına ve esasen sulh yapan kimse için hakkını kullanmış olduğuna dikkat çekilerek birçok hukuk düşünürü tarafından sulh teşvik edilmiş, davanın bir ameliyat olmasına karşılık sulhun bir hıfzıssıhha tedbiri niteliğinde olduğu belirtilmiş (Ansay, s. 156), hatta hukukî ihtilâfların yargı yerine sulh yoluyla hallinin daha iyi olduğunu belirten şu ifade Almanya'da atasözü haline gelmiştir: "Cılız bir sulh semiz bir davadan daha iyidir" (Önen, s. 11). Pozitif Türk hukukunda sulh, borçlar hukuku hükümleri bakımından kendine özgü yapısı olan sözleşmeler ve medenî yargılama hukuku hükümleri bakımından davayı sonuçlandıran taraf muameleleri arasında incelenir. Alman, İtalyan ve Fransız Medenî kanunlarındakinin aksine Türk Borçlar Kanunu'nda bu sözleşmeye ilişkin özel bir düzenleme bulunmamakta, ancak tam iki tarafa borç yükleyen bir akid olduğu için Borçlar Kanunu'nun 81-82, 106 vd. ile 117/II. maddelerinin sulh sözleşmesine de uygulanacağı kabul edilmektedir. Sulhun âdi sulh ve mahkeme önünde sulh (kazâî, adlî) olmak üzere iki çeşidi vardır. Âdi sulh şekle tâbi değildir. Tarafların serbestçe tasarruf imkânına sahip olmadıkları konularda sulh sözleşmesi yapmaları geçerli kabul edilmez (diğer bazı hükümlerle birlikte bk. Yavuz, I, 4, 19-21). Kazâî sulhun hukukî niteliği geniş tartışmalara konu olmuştur (bu tür sulhun tarihçesi, varlık sebepleri, mahiyeti ve hükümleri hakkında bk. Önen, s. 7-42; Ulusan, V/7 [1971], s. 167, 203).

Yargılama Hukukunda. “Görülmekte olan bir davanın anlaşmayla sona erdirilmesi” anlamındaki sulh bir usulî işlem olması yanında aynı zamanda bir maddî hukuk işlemidir yani bir akiddir. Hukukî çekişmelerin çözüme kavuşturulması ve davaların sonuçlandırılmasında kolaylık ve çabukluk sağladığı, dolayısıyla adalet mekanizmasına rahatlık ve işlerlik kazandırıp taraflar arasındaki kin ve husumetin ortadan kalkmasına hizmet ettiği için sulh müessesesine İslâm hukukunda büyük değer verilmiştir. Hz. Ömer, “Tarafları sulha yönlendirin, çünkü davaların mahkeme kararıyla hükme bağlanması onlar arasında düşmanlık meydana getirir” diyerek hâkimlerden tarafları sulha teşvik etmelerini istemiş, fıkıh eserlerinde sulhun en iyi hüküm olduğunu ifade eden “es-sulhu seyidü'l-ahkâm” sözü yaygınlık kazanmıştır. Fakihler de hâkimin, tarafları sulh olmaya eğilimli görüyorsa onları bir iki defa sulha teşvik etmesinin uygun olacağını, ancak bunu yaparken dava hakkındaki görüş ve kanaatini bildirmekten kaçınması gerektiğini, hâkimin bu konudaki rolünün sulhun hukukî şartlarına uygun bir şekilde yapılıp yapılmadığını kontrol etmek ve sulh sahil bir akid şeklinde yapılmışsa davanın sulh yoluyla sona erdiğini tesbit ve tescil etmekten ibaret olduğunu belirtmişlerdir (Serahsî, XX, 134; İbn Ferhûn, II, 48; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, IV, 285; *Mecelle*, md. 1826). Öte yandan tarafların mahkeme dışında yaptıkları sulh işlemini içeren bir belge düzenlemeleri, ayrıca kadiya başvurup bunu tescil ettirmeleri ve bu konuda ondan bir belge almaları mümkündür. Osmanlı döneminde mahkemelerde davaların sulh yoluyla sonuçlandırıldığına ve sulh hüccetleri düzenlendiğine dair pek çok arşiv belgesi bulunmaktadır.

Borçlar Hukukunda. Fıkıh eserlerinin borç ilişkilerine ayrılmış bölümlerinde ve özellikle sulh bölümünde sulh, “iki taraf arasında mevcut bir anlaşmazlığın karşılıklı rıza ile ortadan kaldırılmasını konu alan akid” diye tanımlanmış, bu akdin rükün ve şartları, hüküm ve sonuçlarıyla ilgili ayrıntılı bir hukuk doktrini geliştirilmiştir. Bazı fıkıh âlimleri sulhun, bir anlaşma ile çekişmeye son verme özelliğiyle diğer akid türlerinden ayrılan müstakil bir akid olduğunu söylerken büyük çoğunluk sulhun standart hükümleri olan müstakil bir akid olmayıp anlaşma konusuna ve bedeline göre satım, selem, sarf, kira, âriyet, hibe gibi nitelikler taşıdığı kanaatindedir. Bu anlamıyla sulh hakkındaki hükümler, gerek akdin kurucu unsuru olan icap ve kabul

gerekse akdin tarafları, konu ve irade beyanı açısından İslâm borçlar hukukunun genel hükümlerinden ve diğer akid türlerinden pek farklılık göstermez. Rükün kavramıyla ilgili görüş ayrılığına bağlı olarak Hanefîler'e göre sulh akdinin rükünü icap ve kabulden ibarettir. Hanefîler'in akdin şartları arasında inceledikleri taraflar, sulh konusu ve sulh bedelini ise çoğunluk sulh akdinin rükünleri diye kabul etmiştir.

Sulh Akdinin Rükün ve Şartları. **İrade Beyanı.** Tarafların iradelerini birbirine uygun biçimde açıklamalarıyla (icap ve kabul) sulh akdinin meydana geleceği hususunda fakihler görüş birliği içindedir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler muâvaza (iki tarafa borç yüklemek) özelliği taşımayıp bir hakkı kısmen iskat mahiyetinde olan sulhun sadece davacı / alacaklı tarafın irade beyanıyla gerçekleşeceği, Şâfiîler ise sulh lafzı kullanılarak yapılması halinde davalı / borçlu tarafın kabulüne de ihtiyaç bulunduğu kanaatindedir. Sulh tarafların sözlü veya yazılı beyanlarıyla ve dilsiz mâlûm işaretiyle meydana gelir. Taraflar iradelerini sulh kelimesini, bunun türevlerinden birini, aynı mânaya gelen başka bir kelimayı, hatta sulh hangi hukukî işlemin hükümlerine tâbi ise ona delâlet eden lafızları kullanarak açıklayabilir.

Taraflar. Sulh akdinin yapılabilmesi için iki tarafın bulunması gerekir; taraflardan her birine “musâlih”, ikisine birlikte “mütesâlihân” denir. Her iki tarafta birden fazla kişi yer alabilir. Fakihler tam edâ ehliyetine sahip, yani âkıl bâliğ olup sefeh, iflâs gibi bir sebeple kısıtlı (mahcûr) olmayan kişinin sulh akdinde taraf olabileceği, mal varlığını aşacak derecede borçlu olan kişinin yapacağı teberra ve iskat mahiyetindeki sulh işleminin alacaklılarının rızasıyla geçerlilik kazanabileceği, ölümcül hastanın mal varlığının üçte birini aşan miktardaki sulh işleminin mirasçılarının rızasına bağlı olduğu, akıl hastası ve gayri mümeyyiz küçüğün sulh akdinde taraf olamayıp gerektiğinde ve kendilerine zararlı olmayacak şekilde onlar adına sulhun kanunî temsilcilerince yapılacağı, vakıf gibi kurumların sulh işlemlerinin onların yetkili organları veya müteveli, kayyim, emin gibi memurları tarafından gerçekleştirileceği hususunda görüş birliği içindedir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre mümeyyiz küçükle sefeh yüzünden kısıtlı bulunan kişi, a) Hibe ve ibrâ hükümlerine tâbi sulhta hibe edilen veya borcu ibrâ ve iskat edilen taraf olursa bu işlem kanunî temsilcinin muvafakati bulunmasa da geçerli olur; b) Satım veya kira sözleşmesi hükümlerine

tâbi (hem menfaate hem zarara ihtimalli olan) sulh akdi yaparsa kanunî temsilcisinin izniyle geçerlilik kazanır; c) Hibe ve ibrâ hükümlerine tâbi bir sulh işleminde alacağın bir kısmını iskat eden veya hibe eden taraf olursa bu işlem kanunî temsilcisi muvafakat etse bile geçersiz olur. Şâfiî fakihleri ise bu durumdaki kişilerin sulh akdinde taraf olamayacağını, onlar adına sulh işlemlerinin -menfaatlerine olmak kaydıyla- kanunî temsilcilerince yürütüleceğini ileri sürmüşlerdir. İkrâh (tehdit) altında yapılan sulh fakihlerin çoğunluğuna göre geçersizdir; Hanefîler'e göre böyle bir akid fâsid olup tehdit ortadan kalktıktan sonra tehdit edilen kişi onay verirse geçerli hale gelir. Sulh vekâlet yoluyla da yapılabilir. Deyn davasından sulh söz konusu ise sulh bedeli borca kefil olmuşsa vekilden, olmamışsa müvekkilden istenir. İvazlı akid türünde gerçekleştirilen sulhlarda ise sulh bedeli vekilden alınır, vekil de bu bedel için müvekkile rücû eder (Kâsânî, VI, 54). Tarafların, aralarındaki ihtilâfı çözmek üzere tayin ve tevkil ettikleri hakemlere çekişmeyi sulh yoluyla ortadan kaldırma hususunda yetki vermeleri de mümkündür (*Mecelle*, md. 1850). “Müslümanlar ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin” âyeti (el-Hucurât 49/10) delil gösterilerek âkıl bâliğ bir kişinin, aralarında hukukî ihtilâf bulunan iki kişi arasında fuzûlî sıfatıyla sulh akdi yapabileceği, yani izinlerini almaksızın onlar adına sulh akdi gerçekleştirip kendi malından teberru yoluyla sulh bedelini ödeyebileceği belirtilmiştir (Kâsânî, VI, 52).

Sulh Konusu. Üzerinde hukukî anlaşmazlık bulunan konuya “musâlah anı” veya “müddeâ bih” denir. Mâlikî mezhebinde fiilen husumet bulunmamakla birlikte niza çıkmasından korkulduğu hallerde de sulha başvurulabileceği kabul edilmiştir. Sulh konusu menkul veya gayri menkul mal, zimmetteki alacak, menfaat veya hak türünden olabilir. Bunların sulh konusu olabilmesi hususunda ileri sürülen şartlar şöylece özetlenebilir: a) Allah hakları veya kul hakkı da içermekle birlikte Allah hakkının baskın olduğu haklar üzerine sulh yapılamaz. Meselâ bir kimse hırsızlık suçunu işleyen birini yakaladığında onunla bu durumu yetkililere bildirmeme karşılığında veya kendi aleyhine tanıklık edecek kimse ile şahitlikten çekilmesi karşılığında sulh yapsa geçerli olmaz; çünkü bunlar kamu hakkıdır. Yine zina iftirasına uğrayan kadın bu husustaki dava hakkından vazgeçmesi karşılığında sulh yapamaz; zira bu konuda onun da hakkı bulunmakla

birlikte kamu hakkı daha üstün kabul edilmiştir. b) Kul haklarının sulh konusu yapılabilmesi için sulh yapanın kendisine ait, üzerinde tasarruf edebileceği, karşılığında bedel alınabilen ve meçhul olmayan bir hak olması şartları aranır. Meçhul olmayı Şâfiî ve Zâhirîler mutlak biçimde, Hanefîler teslim-tesellüm gerektiren durumlarla, Mâlikî ve Hanbelîler ise bilinmesinin mümkün olduğu hallerle sınırlandırarak şart koşmuşlardır. Şevkânî, tarafların helâlleşmesi durumunda sulh konusunun bilinmezlik taşımasında sakınca olmadığını kanaatindedir (Mahmûd Mahcûb Abdünnûr, s. 109-117; Nezîh Hammâd, s. 38-47).

Sulh Bedeli. Sulh konusu karşılığında taahhüt edilen bedele “musâlah aleyh” veya “musâlah bih” denir. Sulh bu yönüyle, “bir haktan meccanen vazgeçme” anlamına gelen af ile “bir hakkın tamamından feragat” anlamına gelen ibrâ işleminden ayrılır. Fıkıh literatüründe nelerin sulh bedeli olup olamayacağı geniş biçimde işlenmiş olup bu konudaki genel yaklaşımı şöylece özetlemek mümkündür: Bey’ akdinde mebi’ veya semen, icâre akdinde me’cûr veya ücret olması câiz görülen ve sulh yapan kişinin sahip olduğu her türlü mal, menfaat ve hak sulh bedeli olabilir. Başkasına ait muayyen bir malın sahibinden izinsiz olarak sulh bedeli diye verilmesi halinde sulh akdi sahih olmaz; başkasının mülkiyetindeki misli bir malın sulh bedeli olarak belirlenmesi durumunda ise sahibi izin vermese de sulh akdi sahih olur ve sulh yapan kişi bedelin mislini diğer tarafa vermekle mükellef tutulur.

Çeşitleri. 1. Davalının Davacının Hak İddiasını Kabul Edip Etmemesi Açısından: a) **İkrar Üzerine Sulh.** “Davalının iddia edilen hakkı ikrar etmesinden sonra davacı ile yaptığı sulh” demektir. Şahit, yazılı belge gibi delillerle ispat edilebilecek haklarla ilgili olarak gerçekleştirilen sulh da bu kapsamda değerlendirilir. Borçlunun hakkı ikrar ettiği halde borcunu ödemeyip karşı tarafı sulha zorlaması hak gasbı ve haram sayılmakla birlikte alacaklının kendi rızasıyla alacağının bir kısmından vazgeçmesi ittifakla câiz görülmüştür. Hanbelîler’den Hırakî ve İbn Ebû Mûsâ’nın ikrar üzerine sulhu câiz görmediği yönündeki görüşün ise hak gasbı durumuyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Onların konuya dair açıklaması şöyledir: Davalı iddiayı kabul ettiği takdirde borcunu aynı cinsten öderse ifa, farklı cinsten öderse muâvaza, davacı kendi isteğiyle alacağının bir kısmından

vazgeçip kalanını alırsa ibrâ, dava konusu malın bir kısmını kendi isteğiyle davalıya bırakıp kalanını alırsa hibe olur; bunların hiçbirisi sulh olarak adlandıramaz. İbn Kudâme, bu bilgiyi aktardıktan sonra ihtilâfın işin özünde değil isimlendirmede olduğuna dikkat çeker (*el-Muğnî*, VII, 12). b) **İnkâr Üzerine Sulh.** “Davacının dava konusu hakkını ispat edecek delili bulunmadığı ve davalı bu hakkı ikrar etmediği halde davalının kendine yöneltilen yemini etmek ve husumete son vermek amacıyla davacı ile yaptığı sulh” anlamındadır. Çoğunluğun aksine Şâfiî ve Zâhirîler ile İbn Ebû Leylâ bu tür sulhu câiz görmez. Geniş tartışmalara konu olan bu meselede her iki görüş birçok nakli ve akli delille desteklenmeye çalışılmıştır. Karşı çıkanların temel gerekçesi şudur: Davacı veya davalı haksız olduğunu biliyorsa diğer taraftan karşılığı olmayan bir bedel almış, haklı olduğunu inaniyorsa helâl olan malının bir kısmını kendisine haram kılmış olmaktadır. Çoğunluğun açıklamaları ise şöylece özetlenebilir: Bilerek gerçeğe aykırı beyanda bulunan tarafın sulh yoluyla bedel almasının haram olduğu açıktır; ancak davacı haklı olduğuna, davalı da üzerinde hak bulunmadığına inaniyorsa çekişmeyi sona erdirmek için bir bedel üzerinde anlaşmalarında sakınca yoktur. Çünkü davacı inancına göre sabit olan hakkına karşılık kendisinin razı olduğu bir bedel almakta veya alacağının bir kısmı bakımından davalıyı ibra etmekte, davalı da borçlu olduğuna inanmamakla birlikte yargılama külfetinden kurtulmak ve özellikle yemin etmek için bir miktar malını feda etmektedir. Eğer bu tür sulh câiz görülmezse birçok hukukî çekişme devam edip gider. c) **Sükût Üzerine Sulh.** “Davacının iddiası karşısında davalının olumlu veya olumsuz cevap vermeyip susması üzerine yapılan sulh” demektir. Şâfiî ve Zâhirî mezhebi fakihleri bu tür sulhu da inkâr üzerine sulhtaki gerekçelerle câiz görmemişlerdir. Hanefî ve Hanbelîler davalının sükûtunu “inkâr” anlamında kabul ederek bu tür sulhun inkâra dayalı sulh hükümlerine tâbi olduğunu belirtmişlerdir. Mâlikî mezhebinde meşhur olan görüş, sükût üzerine sulhun ikrara dayalı sulh hükmünde sayılması yönündedir. İbn Ebû Leylâ ise davalının sükût etmesinin “zımnen ikrar” anlamına geldiği gerekçesiyle bu tür sulhun ikrara dayalı sulh hükümlerine tâbi olduğunu ileri sürmüştür. Öte yandan fakihler, inkâr ve sükûta dayalı sulhta haksız olduğunu bilen kişinin davalıdan onun gönül

rızası olmaksızın aldığı bedelden diyâneten sorumlu olduğu hususunda fikir birliği içindedir.

2. Konusu ve Karşılık Alınıp Alınmaması Açısından. Konusu açısından sulh aynıdan sulh ve deynen sulh kısımlarına ayrılır ve bunlardan her biri karşılık alınmazsa iskat ve ibrâ sulhu, alınırsa muâvaza sulhu diye anılır. Bu bakımdan yapılan ayırım daha çok ikrar üzerine sulh esas alınarak açıklanır. Şâfiîler iskat ve ibrâ sulhunu “sulhu’l-hafîta” (indirimli sulh) diye isimlendirir. a) **Aynıdan Sulh.** “Konusu muayyen bir mal olan” sulh demektir. Geçit hakkı (hakku’l-mürûr), su alma hakkı (hakku’s-şîrb) gibi satılabilen haklar da bu kapsamda kabul edilir. Iskat ve İbrâ Sulhu (Hatîta). Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler’e göre davacının, bir karşılık almaksızın dava konusu yaptığı muayyen bir malın bir kısmından veya belli bir oranından vazgeçmesi câiz olup vazgeçilen kısım davalıya ivazsız temlik edildiğinden hibe hükümlerine tâbi olur. Ancak Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde bu işlemin sulh lafızıyla yapılması halinde geçerli olmayacağı görüşü de vardır. Hanefî mezhebinde bu konuda iki yaklaşım ortaya konmuştur. Bu tür sulhu geçerli saymayan yaklaşımın gerekçesi şöyle açıklanır: Davacı dava konusunun bir kısmını almış, diğer kısmını iskat etmiş olmaktadır; halbuki muayyen mallarda iskat bâtıldır; bu durumda kalan kısmı da bilâhare dava konusu yapabilecektir. Öte yandan ibrâ edilen kısım sulh bedeli yapılmakta, yani dava konusunun bir parçası aynı konunun bütününe karşılık olarak kabul edilmektedir ki bu, “bir şeyin kendisine bedel yapılması” anlamına gelir. Zâhirî’r-rivâye görüşüne göre ise dava konusu malın bir kısmıyla ilgili ibrâ, aynı ibrâsı değil “bu kısım ile ilgili dava hakkından vazgeçme” anlamında olduğu için bu tür sulh geçerlidir. *Mecelle*’de bu görüş benimsenmiştir (md. 1551). Dava konusu malın bir menfaati (meselâ belirli süre içinde oturma hakkı) karşılığında tamamından vazgeçme şeklindeki sulh Hanefîler’e göre icâre, Şâfiîler’e göre âriyet niteliğindedir. Hanbelîler ve bazı Şâfiîler, “kişinin kendi mülkünü menfaati karşılığında o mülkten vazgeçmesi” anlamına geldiği için bu tür sulhu câiz görmez. **Muâvaza Sulhu.** Davacının dava konusu mal karşılığında bir bedel alarak sulh yapmasının câiz olduğu hususunda görüş birliği vardır. Mal veya menfaatlerin belirli esaslar çerçevesinde değişiminin söz konusu olduğu bu tür sulh bedelin durumuna göre değişik hükümlere tâbi olur. Eğer bedel menfaat türünden değilse yapılan anlaş-

ma sulh lafzı kullanılsa da bey' niteliğinde sayılır; satım sözleşmesiyle ilgili muhayyerlik, şüf'a hakkı vb. bütün hükümler cereyan eder. Bedel menfaat türünden ise icâre (duruma göre kira, hizmet veya iş sözleşmesi) hükümlerine tâbi olur.

b) Deynden Sulh. "Konusu zimmette sabit bir alacak olan" sulh demektir. **İskat ve İbrâ Sulhu.** Alacaklının bir karşılık almaksızın alacağının bir kısmından veya belli bir oranından vazgeçmesine iskat ve ibrâ sulhu denir. Fakihlerin çoğunluğunca bu şekilde yapılan sulh geçerli olup ibrâ hükümlerine tâbidir. Ahmed b. Hanbel'den nakledilen iki görüşten daha sahih olanına göre sulh lafzıyla yapılırsa geçerli olmaz. Bu bağlamda tartışılan konular arasında aşağıdaki meseleler önemli bir yer tutar: 1. Vadesi gelmemiş alacakta indirim yaparak sulh olmak ribâ niteliğinde görülüyorsa dört mezhep fakihlerinin çoğunluğunca câiz görülmemiştir. Sahâbeden İbn Abbas, tâbiinden İbrâhîm en-Nehâf, Ebû Yûsuf, kendisinden gelen iki rivayetten birinde Ahmed b. Hanbel, İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevziyye ve Şevkânî'ye göre ise bu işlem tarafların birbirine iyilikte bulunmasından ibaret olup ribâ ile ilişkisi yoktur, dolayısıyla câiz sayılması gerekir. İslâm Konferansı Teşkilâtı'na bağlı İslâm Fıkıh Akademisi de 9-14 Mayıs 1992 tarihlerinde yapılan yedinci dönem toplantısında bu görüşü esas alarak önceden kararlaştırılmış olmamak ve araya üçüncü bir taraf girmemek kaydıyla ister alacaklı ister borçlunun isteği üzerine olsun peşin ödenmesini sağlamak için vadeli alaktan indirim yaparak sulh olmanın şer'an câiz sayıldığı kanaatine varmıştır. 2. Vadesi gelmiş alacağı vadeye bağlamak suretiyle sulh olmak Şâfiî ve Hanbelîler tarafından geçerli sayılmazken Hanefîler'ce davacının alacağını isteme hakkını belirli bir süre düşürmesi veya erteleme (iskat, muvakkat ibrâ) sulhu olarak görülüp geçerli kabul edilir. 3. Vadesi gelmiş alacağın bir kısmında indirim yapıp bir kısmını vadeye bağlamak suretiyle sulh fakihlerin çoğunluğunca câizdir. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde daha sahih kabul edilen görüşe göre indirim yapmak câiz olmakla birlikte vadeye bağlanması geçerli olmaz; bazı Hanbelîler'e göre ise gerek indirim gerekse erteleme câiz değildir. **Muâvaza Sulhu.** Davacının dava konusu alacak karşılığında bir bedel alarak sulh yapması deynin satımı hükmünde sayılarak farklı ihtimaller ayrı ayrı ele alınmıştır. Davalı tarafından kabul edilen borç, 1. İki nakit türünden (altın veya gümüş) biri olup

diğeri üzerinde sulh yapılacaksa sarf akdinde aranan şartlar aranır. 2. Misli bir mal olup nakit üzerinde sulh yapılacaksa veya bunun aksi söz konusu ise bey' akdi hükümleri geçerli olur. 3. Nakit olup bir menfaat üzerinde sulh yapılacaksa icâre hükümleri uygulanır. 4. Karz akdi veya tazminat ilişkisi vb. durumlardan doğmuşsa ve zimmette sabit olan vasfı dışında bir cinsten karşılık üzerinde sulh olunacaksa (meselâ alacak dinar cinsinden olduğu halde bir miktar buğday üzerinde sulh yapılacaksa) Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre kabzdan önce meclisten ayrılmamak şartıyla sahih olur; Şâfiîler'de daha kuvvetli bulunan görüşe göre sulh bedelinin mecliste belirlenmesi şart olmakla birlikte -bedeller ribevî mal değilse- mecliste kabz şart değildir (Nezâh Hammâd, s. 54-70).

Hüküm. Geçerli bir sulhun başta gelen hükmü taraflar arasında cereyan eden çekişmenin, görüşülmekte olan davanın sona ermesi ve artık davacı ve davalının bu hususta ilgili davalarının dinlenmemesidir (Kâsânî, VI, 53). Sulhun diğer önemli bir hükmü de yapılan sulhun özelliğine göre taraflar arasında çeşitli hukukî sonuçlar doğuran yeni hukukî bir ilişkinin meydana gelmesidir. Meselâ gerek satım, trampa gibi bir ivaz karşılığında gerekse hibe gibi ivazsız olarak mal temlik amacıyla yapılan sözleşmelerin hükümlerine tâbi olan bir sulh işlemi malın mülkiyetinin nakledilmesi sonucunu doğurur. Kira ve âriyet gibi bedelli veya bedelsiz olarak menfaat temlik amacıyla güden işlemlerin hükümlerine tâbi olan bir sulh ise menfaatin mülkiyetinin nakli sonucunu doğurur. Hizmet veya iş sözleşmesi hükümlerine tâbi sulh işlemi belirli işlerin edasını borçlandırırken bazı hakların iskatından ibaret olan sulh hak sahibinin bu haklarını düşürür, borçlunun zimmetini ise bu haklardan berî kılar. Bu gibi aslî sonuçlar yanında sulh işlemi, bunları tamamlayıcı ve kuvvetlendirici nitelikte diğer birtakım hakların ve borçların doğmasına da sebebiyet verir. Meselâ satım sözleşmesi hükümlerine tâbi bir sulh işleminde satıcı konumunda olan tarafın sulh bedelini isteme hakkı, sulh konusu malı teslim etme ve kusurlu çıkarsa onu geri alma borcu, müşteri konumunda olan tarafın ise mebi' hükmündeki sulh konusu malı isteme ve kusurlu çıktığında geri verme ve bedeli ödeme borcu gibi haklar ve borçlar doğar.

Hükümsüzlüğü ve Feshi. Geçerli olmayan bir sulh hiçbir hukukî sonuç doğurmaz. Ayrıca inkâra veya sükûta dayalı bir sulh yapıldıktan sonra davacı haksız oldu-

ğunu ikrar eder yahut iddiasının asılsızlığı açık bir şekilde ispat edilirse sulh hükümsüz hale gelir ve davalı için davacının sulh bedelini geri isteme hakkı doğar (*el-Fetâva'l-Hindiyye*, IV, 284; Desûkî, III, 313; İbn Âbidîn, V, 636; Bilmen, VIII, 19). Sulh bağlayıcı bir akid olduğu için tek taraflı olarak vazgeçilemez, taraflardan birinin vefatı halinde mirasçılar bunu feshedemez; ancak muâvaza hükmünde olan bir sulhu iki taraf karşılıklı olarak anlaşıp feshedebilir (ikâle). Bazı hakların iskatını içeren sulhtan vazgeçilmesi ise mümkün değildir; *Mecelle*'de bu hususu da kapsayan bir kural şöyle ifade edilmiştir: "Sâkıt olan şey avdet etmez" (md. 51). Taraflardan birinin akdin sonucunu olarak üzerine düşen borcu ifa etmemesi diğer tarafa akdi feshetme yetkisi vermez; bu kişi borcunu ifaya zorlanır. Ancak bazı istisnâî durumlarda muâvaza hükmündeki sulhta da borcun ifa edilememesine dayalı olarak tek taraflı fesih hakkı tanınmıştır. Meselâ satım sözleşmesine tâbi bir sulhta mebi' hükmündeki malın tesliminden önce bir kısmının yok olması, istifade edilemeyecek şekilde bozulması, yine icâre akdi hükümlerine tâbi bir sulhta me'cûrun yok olması, yararlanılamayacak derecede bozulması hallerinde zarara uğrayan tarafa sulhu fesih hakkı tanınmıştır. Bu sebeplerle sulh akdi feshedilince davalı davasına geri döner.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Şulh", 8, 12, 15; Müslim, "Fezâ'il", 129, "Kasâme", 24, "Akziye", 1; Mâverî, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, Kahire 1327/1909, s. 58; İbn Hazm, *el-Muhalâ*, VIII, 165-166; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kubrâ*, Haydarâbâd 1352, VI, 63; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 333-336; Se-rahsî, *el-Mebsût*, XX, 134-146; Kâsânî, *Bedâ'î'*, VI, 39-59; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* [Bulak] içinde), VII, 22-56; Muvaftakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh M. el-Hulv), Kahire 1412/1992, VII, 5-40; Şehâbeddin el-Karâfî, *el-Furûk*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), IV, 2-3; İbn Cüzey, *Kavânînu'l-ahkâmî's-şer'iyye*, Beyrut 1979, s. 366; Osman b. Ali ez-Zeylâi, *Tebyînu'l-hakâik*, Bulak 1315, V, 29-52; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İlâmü'l-muvakkâ'in*, Beyrut 1973, I, 107-110; Burhâneddin İbn Ferhûn, *Tebsüratü'l-hükkâm* (nşr. Tâhâ Abdurraûf Sa'd), Kahire 1406/1986, II, 48-51; Alâeddin et-Trablusî, *Mu'înu'l-hükkâm*, Kahire 1300, s. 21, 153; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Kahire 1376/1956, V, 235-239; Mevâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-kütübü'l-il-miyye), VII, 3-7; Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-meâlîb*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-küttâbü'l-Arabiyye), II, 214; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl*, Beyrut 1978, V, 80-85; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, VII, 255-263; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, Beyrut, ts., V, 187; Şîrbînî, *Muğnî'l-muhtâc*,

II, 177-192; Ahmed Şemseddin Kadızâde, *Netâ'î-cû'l-efkâr* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* [Bulak] içinde), VII, 22-46; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Beyrut 1404/1984, IV, 382-384; Şelebî, *Hâşiye 'alâ Tebyîni'l-hakâ'ik* (Osman b. Ali ez-Zeylâi, *Tebyîni'l-hakâ'ik* içinde), Bulak 1315, V, 42; Buhûti, *Keşşâfû'l-kınâc*, III, 390-397; Abdurrahman Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, İstanbul 1309, II, 295-304; *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, IV, 228, 230, 266, 283-285; VI, 332-335; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Hâilîl*, Beyrut, ts. (Dârü Sâdir), VI, 2-16; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhî'l-kebîr*, Kahire 1328, III, 309, 310, 313, 321; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* (Kahire), V, 628-645; *Mecelle*, md. 51, 1006, 1531-1570, 1826, 1850; Muhammed İliş, *Minehu'l-celîl*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikr), VIII, 135-142; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, IV, 4-35; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Yargılama Usulleri*, Ankara 1950, s. 156-159; Ergun Önen, *Medenî Yargılama Hukukunda Sulh*, Ankara 1972; Yâsîn Muhammed Yahyâ, *'Akdü's-sulh beyne's-şer'ati'l-İslâmiyye ve'l-kânûnî'l-medenî*, Kahire 1978; Bilmen, *Kamus*², VIII, 5-28; Mahmûd Mahcûb Abdünnûr, *eş-Sulh ve eşeruh fi inhâ'i'l-huşûme fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Beyrut 1407/1987; Cevdet Yavuz, *Türk Borçlar Hukuku: Özel Hükümler*, İstanbul 1989, I, 4, 19-21; Ertuğrul Boynukalin, *İslâm Hukukunda Sulh* (yüksek lisans tezi, 1992), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 35-44, 46-47, 59-64; Davut Yaylalı, *İslâm Hukukunda Sulh*, Bursa 1993, s. 43-48; Neziî Hammâd, *'Akdü's-sulh fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Dimaşk-Beyrut 1416/1996; Abdurrahman b. Abdullah b. Sâlih ed-Debbâsî, *Ahkâmü's-sulh fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1424/2004; İlhan Ulsan, "Medenî Hukuk ve Usul Hukuku Bakımından Sulh Sözleşmesi", *Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, V/7, İstanbul 1971, s. 149-203; "İbrâ", *Mv.F*, I, 142-170; "Sulh", a.e., XXVII, 323-356.

FAHRETTİN ATAR

SULH

(الصلح)

Barış esasına dayalı uluslararası ilişkileri ve bu amaçla yapılan antlaşmaları ifade eden bir terim.

Arapça'da her ikisinin de kökünde "âfet ve fesattan arınmış olma" anlamı bulunan **silm** (**selm**, **selem**) ve **sulh** kelimeleri "barış" mânasında kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de (el-Bakara 2/208; en-Nisâ 4/90-91, 128; el-Enfâl 8/61; Muhammed 47/35) bunların yanında aynı kökten türeyen kelimeler birçok âyette geçmekte, aynı kullanımlar hadislerde de yer almaktadır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "silm", "slh" md. le-ri). Fıkıh kaynaklarında barışı ve barış antlaşmalarını ifade eden başka terimler de vardır (aş.bk.).

Fıkıh kaynaklarının uluslararası ilişkileri ele alan bölümleri incelendiğinde devletler hukuku alanının siyasi takdirler doğrul-

tusunda sürekli şekil değiştiren bir keyfiliikten kurtarılıp esasları önceden belirlenmiş bir hukukî çerçeveye kavuşturulduğu görülmektedir. Adalet, kanunilik, ahlâkîlik, eşitlik ve ahde vefa gibi ilkelere dayandırılan uluslararası ilişkilerdeki temel tavır müslümanların ülkelerine ve değerlerine kastedilmediği, İslâm'ı tebliğ ve yaşama hürriyeti kısıtlanmadığı sürece barışı esas almak, düşmanca davranışlardan uzak durmaktır. Bu bakış açısı, barış esasına dayalı uluslararası ilişkiler kurma ve geliştirme konusunda İslâm hukukçularına geniş bir hareket alanı sağlamıştır.

Fakihlerin Kur'an-ı Kerim ve Resül-i Ekrem'in sünneti yanında Hulefâ-yi Râşidîn dönemi uygulamalarını esas alarak geliştirdikleri siyer teorisi, dünya barışı diye ifade edilebilecek şekilde bütün insanlığın ortak değerlerini ve haklarını gözetip aralarında adaleti temin ederek müslüman toplumun güvenliğini sağlama prensibi üzerine kurulmuştur. Bu teoriye göre müslümanların uluslararası ilişkilerde takip edeceği yöntemlerin asıl hedefi yeryüzünde barış ve huzurun sağlanması olmalıdır (bk. SİYER). Böyle olunca insanların ayrı milletler, toplumlar ve devletler halinde varlığını sürdürmesini öngören ve insanlığın ortak çıkarları için dayanışma ve dünyayı beraberce yaşanılır hale getirme amacını güden fıtrat kuralının da (el-Hucurât 49/13) hikmeti gerçekleşmiş olacaktır.

Kur'an-ı Kerim'in birçok âyeti yanında özellikle, "Artık onlar sizi bırakıp çekilir de sizinle savaşmazlar ve barış teklif ederlerse Allah onlara saldırmazınıza izin vermez" (en-Nisâ 4/90); "Bu yüzden biz İsrâiloğulları'na bildirdik ki, bir cana kıymaya veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın kim bir insanı öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur, kim de bir hayat kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur" (el-Mâide 5/32); "Eğer onlar barışa yönelirse sen de barıştan yana ol ve Allah'a güven" (el-Enfâl 8/61); "İçlerinden haksızlık yapanlar hariç Ehl-i kitap'la en güzel şekilde mücadele edin" (el-Ankebût 29/46); "Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlarla iyi ilişkiler içinde olmanızı ve onlara adaletli davranmanızı yasaklamaz ... Allah yalnızca din hakkında sizinle savaşmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş kimselerle dostluk kurmanızı yasaklar; kim onlarla dost olursa işte bunlar kendilerine yazık etmişlerdir" (el-Mümtehhine 60/8-9) meâlindeki âyetleri toplumlar arası ilişkilerde barışın esas alındığını göstermektedir. Hz.

Peygamber'in, "Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin; Allah'tan âfiyet dileyin. Fakat düşmanla karşılaşınca da sabredin ve bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır" (Müslim, "Cihâd", 20; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 89); "Müdeleyin, nefret ettirmeyin; kolaylaştırın, zorlaştırmayın" (Buhârî, "Cihâd", 164, "Megâzi", 60; Ebû Dâvûd, "Edeb", 17) şeklindeki buyruklarıyla, "Savaşın kendilerini eritip tükettiği şu Kureys'e yazık! Savaşta bir hayır yoktur. O sadece daha önce kazandıklarını yiyip bitirir. Benimle diğer Araplar'ın arasına girmese ne olur sanki? Eğer onlar bana üstün gelirlerse isteklerine nâil olurlar; ama Allah beni onlara galip getirirse hep birlikte İslâm'a boyun eğersinler. Güçlü olsalar bile daha nereye kadar böyle savaşış duracaklar?" (bk. Buhârî, "Şürû", 15; Ebû Yûsuf, s. 227; İbnü'l-Esrî, XI, 87; İbn Kesîr, III, 313) şeklindeki serzeniş de söz konusu ilkeyi teyit etmektedir. Kur'an-ı Kerim, son ilâhî mesajın bütün insanlığa duyurulmasını sağlayan en uygun aracın barış olduğunu belirtir: "İyilikle kötülük bir olmaz. Sen -kötülüğün güzel şeyle sav. O zaman bir de bakarsın ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki gerçek bir dost oluvermiş" (Fussilet 41/34). Yine Kur'an'da barış yoluyla ve antlaşmalar imzalayarak yeryüzünün özgürce yaşanılan bir yer haline getirilmesi ve bu özgürlük ortamında dinin benimsenmesi gerçek anlamda fetih sayılmıştır. Hudeybiye Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Medine'ye dönüş yolundayken gelen Feth sûresinin ilk âyetleri bu antlaşmayı "fetih" olarak nitelemiştir.

Uluslararası ilişkiler alanında barışın en somut göstergesi antlaşmalardır. Devletler ya da devletler arası kuruluşlar sınır güvenliğinden ticarete, diplomasiye kültürel konulara kadar birçok alanı antlaşmalarla düzenler. Antlaşma kavramı ile genel olarak devletler hukukunun bu alanda kendilerine yetki tanıdığı kişiler arasında "devletler hukukuna uygun biçimde hak ve yükümlülükler doğuran, bunları değiştiren ya da sona erdiren irade beyanlarının uyuşması" anlamındaki hukukî işlem kastedilmektedir. Bu içerik İslâm hukuku kaynaklarında, aralarında mahiyet farkları bulunmakla birlikte "ahd / muâhede, sulh / musâlaha, hüdn / mühâdene, silm / müsâleme, muvâdea / misâk, akd, eman, zimmet" gibi terimlerle ifade edilmiştir. Arapça'nın dil zenginliği ve yerel tercihlerden kaynaklanan bu çok sayıdaki terimle daha çok aktif veya pasif savaş halini sona erdirmek amacıyla yapılan ateşkes antlaş-